

Varga Csaba

EGY ÓKORI MAGYAR TÁJNYELV

Az egyszerű ellenőrizhetőség érdekében csak olyan ógörög szavakat hozok példának, amelyek szerepelnek Györkösy Alajos-Kapitánffy István-Tegyei Imre könnyenelérhető Ógörög-magyar nagyszótárában (Akadémia Kiadó, Bp. 1993.).

I. A NEVEZETES -OSZ-OZÁS

Az ógörög ábécében nem volt írásjele az s hangnak, ugyanis beszédük teljes mértékben sziszegő (szelyp) volt. A csángók (és barkók) szelypítése ugyancsak erősen szembeötlő. Íme néhány csángó szó példának:

cendesz	csendes
filesz	füles
hász	ház
isz	is
moszt	most
meszél	mesél
nyisszátok	nyissátok
sz	s (és)
szegít	segít
szenki	senki
szokcor	sokszor
tűrész	tűrés

Ez semmiképp sem csángó beszédhiba, hiszen a csángók nagyon jól ismerik az s hangot is, továbbá értelmetlen fogalom a „részleges nemzeti beszédhibába”. Így a csángók szelyp szavaira csak az a magyarázat lehetséges, hogy azok valamiféle öröklött ősi jellegzetesség maradványai. Ezt igazolandó vonatkoz-tassunk el mindentől, s csupán a szelyp beszéd mértékére figyeljünk.

Mivel nem lehetséges az ógörögnél szelypebb kiejtés, ezért ezt tegyük meg alapul, s ezen belül is az ógörög beszéd sziszegő „ízét” leginkább meghatározó, s így a legkönnyebben nyomon követhető -osz, -asz, -esz, -ész szóvéget válasszuk vezérfonalnak.

Ekkor azonban váratlan fordulattal kell szembe néznünk:

Ki tudja, miért nem figyeltünk fel eddig arra, hogy ez az ógörög sajátoságnak elkönyvelt -osz, -asz, -esz, -ész szóvég - mégpedig a jelentést tekintve is rendre egész pontosan ugyanez a szóvég (lásd alább és a későbbiekben), még mindig „ömlesztve” található meg nem csak a csángó, hanem a mai magyar szókincsben is? Íme néhány példa: arasz, csupasaz, csipesz, csenevész, degesz, dugasz, eresz, horpasz, kamasz, kopasz, merész, mérész, panasz, penész, terpesz, ragasz stb. Szavak belsejébe „fagyva” is rengeteg ilyen végű szavunk van, melyek, mivel zárványok, különösképpen jelzik, hogy a magyar nyelv egykor igen nagy mértékben sziszegő volt. Pl. lukasz(t), horgasz(t), szárasz(t), nyomasz(t), kövesz(t), kepesz(t). Úgy képzett szavak ezek, mint a tapasz - tapaszt, csupasaz - csupaszt. Oly sok mellett a j hang is fedheti a régi sz-t: szakajt-szakasz-t, szalajt-szalas-t. Avagy pl. természet-et. Tehát a szelyp lukasz, horgasz, szárasz, nyomasz, kövesz, szakasz, kepesz, természet stb. igencsak régi szavaink.

Továbbá a magyar szókincsben az -osz, -asz, -esz, -ész (ezután a rövidség kedvéért: -osz) végződésnek a távoli múlttól máig történt kiejtésbeli változása, mi több, a következők alapján nyugodtan állítható, hogy részben lassú eltűnédezése, igen könnyen nyomon követhető – feltételezve természetesen, hogy a teljesen szelyp beszéd volt az eredeti állapot. Ám éppen ezt igazolja az, hogy e végződés kiinduló állapotának és máig tartó sorsának feltérképezéséhez éppen az ógörög szavak hívhatók legtökéletesebb bizonyosággal. Figyeljük csak, hogy a régi ógörög szavakhoz viszonyítva:

A) Az -osz végződés sok régi szavunkban változatlan: kaülösz [kauloV] = kalász (tollcséve, dárdanyél vége), (h)alieüsz [αλιευς] = halász, thétész [θετης] = tétész (aki tesz, ad), khümosz [χυμος] = kumis, kolpiasz [κολπιας] = kolbász (duzzadt, buggyos), pínosz [πινος] = penész, de hasonlatosan pl. eüsz [ευς] = jósz (jó-osz > jósz, ma a jósz-ág szó gyöke, a szótó: jó, jav, pl. javak).

B) Az -osz végződés sz hangja szavaink jelentős részében s-sé vált: pürrosz [πυρρος] = piros, édüsz [ηδυσ] = édes; kallimosz [καλλιμος] = kellemes, eirénikosz [ειρηνικος] = árnyékos (békés, nyugalmas), thetösz [θετος] = tetős, tétés (pl. rátétés), akidosz [ακιδος] = akadós.

C) Számos szavunkban az -osz vég sz hangja c-, cs-, z-vé vált, pl. pikrósz [πικρος] = pokróc, ákisz [ακις] = ákics (hegyes, szűrös, innen az akác szó is), kütosz [κυτος] = kutacs, kszérosz [ξερος] = száraz, de hasonlatosan pl. osz [ος] = az (régii osztán ma aztán).

D) Igen sok szavunk végéről pedig egyszerűen eltűnt a régi -osz végződés. Például szákkosz [σακκος] = szák, khörtosz [χορτος] = kert, szirosz

[σιρος] = sír (verem), oürosz [ουρος] = ör, ikelosz [ικελος] = iker (hasonló), állosz [αλλος] = ál (hamis), szaprósz [σαπροσ] = seprő (korhadtt üledék, pl. a bor alján).

E) Az -osz végződés ritkán változott meg a fentieknél jobban, főként csak az egész szó erőteljes módosulásával egyetemben. Bár ebben a rövid tanulmányomban mellőzöm a jelentősen elváltozott szavakat (mint pl. kataoütészisz > gutaütés - valójában kata-ütözés > guta-ütődés -, értsd: leütődés, "mint akit leütöttek"), de tájékoztatóul bemutatok itt néhány nagyobb kiejtésbeli változást is:

aszpáragosz [ασπαραγος]

boükranosz [βουκρανος]

boüliosz [βουλιος]

nearosz [νεαρος]

népiosz [νηπιος]

periaéész [περιαγης]

szkülaksz [σκυλαξ]

üakinthosz [υακινθος]

spárga

bugris, azaz ökörfejű

bölcs

nyers (új, friss, a nő - mint nővő, nővekmény - gyökből)

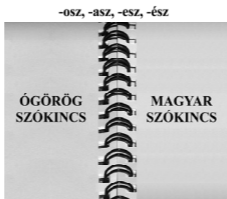
nyápic (együgyű, fejletlen), de pontosan ez a **népies** szó is

pörge

kölyök (a szókezdő és a szóvégi sz egyaránt lemaradt)

jácint

A fentiekből megállapíthatjuk, hogy az -osz szóvégi ógörög-magyar egybeesése (mint láttuk: nem csak hangzásra, hanem jelentésre is teljesen egybeesnek!) már önmagában is oly erősen egygyé fűzi e két nyelv szókincsét, mint két lapot a spirál:

Semmiel sem támadható megállapítás, hogy a közös -osz, -asz, -esz, -ész végződés spirálként egyesíti a két lapot, azaz fonja együvé a két szókincsét.

II. TOVÁBBI ÓGÖRÖG-MAGYAR AZONOS SZÓKÉPZÉSEK

A továbbiakban a következő jelöléseket alkalmazom:

- A) Az ógörögben az 1. sz. 3. sz. -ol (vmit folyamatosan tesz, pl. vacakol) esetében hiányzik az o utáni l hang. Ezt az l-t nem írták ki, talán nem is ejtették, ám a hosszú ó (w) szóvég jelzi a helyét: ez törvényszerű kiejtési módosulás a mai tájszólásban is. Az -l elhagyására és egyúttal az előtte lévő magánhangzó hosszúvá válására példák: mit hozol, viszel, kapol = mit hozó, visző, kapó. (Ez a szabály a testvér r, l hangokra egyaránt érvényes, mert pl: mikor > mikó, akkor > akkó, de szó belsejében is ez történik, pl. szöllő - szöölő.) Ugyanerre ógörög példák: güpszó [γυψω] = gipszel, broméó [βρομεω] = brummol, teükhó [τευχω] = tákol, légó [λεγω] = legel (felszed, összeszedetet; Czuczor Gergely szerint a szó eredeti alakja: éleleg). Hogy a szavak egyeztetése és értelmezése a továbbiakban a lehető legkönnyebbé váljon, jelölöm ezt a mai kiejtéshez viszonyítva elhagyottnak tekinthető -l hangot, mégpedig így: (l), pl. teükho(l) [τευχω] = tákol.
- B) A magyar szótárírók már 150 éve nagyon ózkdodnak attól, hogy egy idegen szó jelentésül a vele azonos magyar szót adják meg. Az természetesen megérthető, hogy amikor például a nyilvánvaló magyar megfelelő: „szarul álló”, akkor csak ezt találjuk megfeleltetésként: „nem egészen egyenesen álló”. Így dicséretesen győz a finom beszéd (igaz, a valóságot azért éri némi sérelem). Azt is elismerjük, hogy egy egyszerű, nem szófejtő szótártól nem is kérhetjük számon a kiejtésben többé-kevésbé már módosult szó azonosítást, továbbá az olyan szót sem, amelyet megértünk ugyan, de azóta mással cseréltük fel, pl. józás (javítás): gyógyítás. Arra azonban nincs mentségük a magyar szótáríróknak, hogy amikor a megfelelő magyar szó szúrón ugyanaz, mint az ógörög, pl.: „tákol”, avagy „kópé”, akkor nem ezeket a szavakat, hanem csak e körülírásokat olvashatjuk: „készít, csinál, épít, létrehoz”, illetve: „ravasz, hazug, szélhámos”. Ám végül is ez nagyon nagy segítség. Ugyanis éppen ezek a gyakran bőségesen felsorakoztatott „szinonimák” bizonyítják a lehető legerősebben, hogy pl. valóban tákol, illetve kópé írandó a teükhól és a kópisz mellé magyar megfelelőként. Hogy pedig mindig világossan lássuk, mi áll a szótárban, az általa megadott jelentéseket *dőlt betűkkel* szedem.

- C) A ma már nem használt vagy már elváltozott kiejtésű, ám kis gondolkodással mégis jól megérthető szavakat idézőjelbe teszem.
- D) A pusztán csak kiejtést díszítő vendéghangokat felhúzott kis betűvel jelölöm, pl. ^klopikósz: lopikás, ^{sz}szamosz: szemes, szkeüosz: ^eszköz.

Példák az ezek szerinti jelölésre:

édüsz [ηδουζ]	édes: <i>kellemes, barátságos személy</i> ; ma pl. édes gyerek, édesem
^k lopikósz [κλοπικοςζ]	lopikás, lopós, tolvaj természetű
óthéo(l) [ωθεω]	„odéol” = odaol, értsd: oda-ol, ma l > z válással: oda-oz > odáz: <i>arrébb tol, taszít, lök</i> (odáz természetes ellentéte: ide-ez > idéz)

Most pedig folytassuk a témát.

Ha igaz az, hogy az -osz szóvég egygé fűzi a magyar és az ógörög szókinccset – s különösképpen hogy ezt bizonyítottuk is a fentiekben –, akkor szük-ségszerűen nem ez az egyetlen azonos szóképző elem. A nagyon sok egyezés közül itt és a következőkben csak néhányat mutatok be.

A szavakat itt szervezzük gyök szerinti csokrokba: így még a szófejtésben járatlan ember is könnyen felismeri az egybeeséseket. E módszer tisztán láthatóvá teszi egyben azt is, hogy leggyakrabban csak látszólagos az egyeztetett szavak közötti különbség, főként csak az ógörögök lágy és zárt (s bizony: hanyag) kiejtéséből és a két ábécé eltéréseiből fakadnak.

Íme tehát számos további szóképző elem egyezésének igazolása, gyökök szerint szervezett szóbokrok segítségével (az sz > s, z módosulás itt is megfigyelhető):

omoion₁ [ομοιον]	amolyan: <i>hasonló, egyenlő</i>
omoion₂ [ομοιον]	amolyan (módon), <i>ugyanúgy</i> ; „amoly-on”, mint pl. hasonlatos- <u>an</u> , egyenlő- <u>en</u>
omoiosz [ομοιωςζ]	amolyas: <i>hasonló vkihez/vmihez, ugyanolyan, egyenlő</i>
omoiószisz [ομοιωσιςζ]	„amolyozás”: <i>hasonulás valamihez</i>
omoióo(l) [ομοιωω]	amolyol: <i>hasonlónak nevez, hasonlónak tesz, hasonlónak válik</i>
omósz [ομωςζ]	„amás”: <i>egyenlő vmivel</i>
omotagész [ομοταγηςζ]	„amatagos”: <i>ugyanabba a sorba, vonalba tartozó</i> (jó ha a szántó is egy tagban van)

omophülosz [ομοφυλος] **amafélés, amaféle** (phülosz = félés, féle): *egyforma, ugyanahhoz a fájtához, fajhoz tartozó, egy nemzetségű, rokon*

pisztósz [πιστος] **biztos**: *igaz, szavahihető, bizonyos, bizakodó, bízó vmiben*

piszünosz [πισυνος] **bizonyos** vmiben: *bízó vmiben*

pithanótész [πιθανοτης] **bizonyítás**: *meggyőző érv*

pithanósz [πιθανος] **bizonyos, meggyőző, szavahihető vki számára**

pithékosz [πιθηκος] **bizákos** (elbizakodott): *ostoba, öntelt alak, majom, innen a homopithekus szó*

pisztószisz [πιστωσις] **„biztozás”**: *hitelesítés, megerősítés, ma: bebiztosítás, megerősítés*

kakkáo(l) [κακκω]

kakké [κακκη]

kakál

kaka, ma csak gyermeknyelven használatos, legtöbb esetben a szar szóra cserélődött, de ez is megvolt az ógörögben, csak k vendéghanggal: szkór = szar: *trágya, ganaj*

kakóo(l) [κακοω]

„**kakao!**” > kakaoz > kakáz, értsd: *bemocskol, rosszat tesz vkinek, bántalmaz, gyötör*

kakósz [κακος]

kakás: 1) *rossz ártalmas, csúnya*; a mama ma is ezzel a szóval riasztja el a gyereket a csúnyától, ártalmastól: „kakás!”, tehát ez a gyerekriasztó szó sok-sok ezer éve töretlenül elhangzik az anyák ajakáról, 2) *gazember, gyáva alak, ma szar alak*

kall [καλλ]

kállimosz [καλλιμος]

kállosz [καλλος]

kallüno(l) [καλλυνω]

kell, kellő, kel-, mint kellő, kelendő, kellem

kellemes, szép, jó, kedvező (pl. szél)

kellős, szépség, szép tárgyak / dologok

„**kellenyel**”: *tetszeleg, szépít, tisztít*

fané [φανη]

fénye: *fáklya* (oly szerkezetű szó a fény, mint a bögre, göbe)

faeinósz [φαινωσ]

fényes: *fénylő, ragyogó, csillogó* (ebből a Vénusz szó, lásd alább: fánosz)

faينو(l) [φαινω]

fényel: *fénylik, ragyog*

fainolisz [φαινολις]

fényelős, ma: *fénylő, fényt adó*

faino(l) [φαινω]

fényel: *láthatóvá tesz, láthatóvá válik*

fánósz [φανοςζ]

fényes (ua., mint faeinosz, csak nem kettős magánhangzóval)

oür [ουρ]

űr

oüreo(l) [ουρεω]

űröl: *vizel*

oüreszisz [ουρησις]

„űrözés”: *ürités, vizelés*

oüretikosz [ουρητικος]

üritékes: *sokat vizelő, vizeletre emlékeztető*

oüron [ουρον]

üreny: *vizelet*

pür [πυρ]

pír: *tűz*

prügo(l) [φρυγω]

„pírgol” > pörköl: *pirít, süt, kiéget* (innen a latinos végű purgatórium szó)

pürésszo(l) [πυρεσσω]

parázsol vagy perzsel: *lázás*

pürószisz [πυρωσις]

pírozás (tüzezés, hevítés): *főzés, égő fájdalom*

pürrikhosz [πυρριχος]

„pirikés” (piroskás): *rőt*

pürrósz [πυρρος]

piros: *tűz színű*

pürszódész [πυρσωδης]

„pírzódós”, „pörzsődős”: *vöröslő, lángoló, tüzes*

nüksz [νυκς]

nyugsz: *éj, éjszaka*, pl. nyugat, napnyugta

nükto [νυκτο]

nyugta: *éji, éjjel*

nuktooürosz [νυκτοουρος]

nyugtaőr: *éjjeliőr*

nükhiosz [νυχιος]

nyugosz (mint nyugoszt): *éjjeli, sötét*

en nügti [εν νυγτι]

nyugt-on: *éjen*, az ógörögök a szó elejére tették az -on-t, pl. en dél(osz) = délen

elattoo(l) [ελαττω]

alattol, alattoz: *kisebbít, kevesbít*

elaszszon [ελασσω]

alattan, alattan: *kevésbé*

elaszszón [ελασσων]

alacsony: *kevesebb, kisebb*

elattószisz [ελαττωσις]

alattozás: *kisebbítés, hiány*

elakhüsz [ελαχυσ]

aligos: *kicsiny, rövid*

III. ÖSSZETETT SZÓKÉPZŐ ELEMEEK EGYEZÉSE

Az összetett szóképző elemek azonossága még inkább megerősítik az eddig tapasztaltakat.

A) Például a boroz szó gyöke: bor, ehhez járult az -oz. A boroz szót tovább bővítve az -ás-sal: borozás. A két vég együttesen: -ozás, magas hangrendben: -ezés, -ézés. (A z > l váltás is gyakori, pl. porozás > porolás) Az ógörögben ugyanez a szelyp kiejtés miatt: -ószisz [-ωσις], -észisz [-ησις], -eszisz [-εσις]. Ezt igazolja az alábbi szósorozat:

elattoszisz [ελαττωσις]

thakészisz [θακησις]

thészisz [θησις]

iászisz [ιασις]

noeszisz [νοεσις]

nómészisz [νωμεσις]

oürészisz [ουρησις]

pisztószisz [πιθτωσις]

pürószisz [πυρωσις]

térészisz [τηρησις]

alattozás: *kisebbités*

„székezés” z>l: *székelés* (ülés)

teszés = tevés: *elhelyezés, letevés, megállapítás* (e szó a tézis)

józás: *gyógyítás*

nézés, észrevevés

nyomozás, vizsgálás

űrözés, z > t: ür-ítés > ürítés, vizelés

„biztozás”, *hitelesítés, megerősítés*, ma: *bebiztosítás, megerősítés*

pirozás = (tüzezés) *hevítés, főzés, égő fájdalom*

tározás (l > z: tárolás): *megőrzés, börtön; innen a tart, tartósít, tartalom, tárol stb. szavak*

B) Mai szavak: karikás, pántlikás, taktikás, veritékes, árnyékos, akadékos, de értjük pl. a régies játszikás, anyikás, akasztékos szavakat is. Ezek azonos szónéve: -ikás, -ékes, -ékos, az ógörögben ez: -ikósz [ικος]. E végződésre ógörög példák:

eirénikósz [ειρηνικος]

thérátikósz [θηρατικος]

⁴**lopikósz** [κλοπικος]

küklikósz [κυκλικος]

árnyékos: *csendes, békés*

teritékes: *vadászati, vadászatra vonatkozó*

lopikás: *lopós, tolvaj természetű*

„csuklikos”: *kör alakú, kör-* (a k > cs váltásra példa: Készar(osz) > Cézár > Császár), *körbe forduló, ahogyan a*

csukló is, de az ajtót is csukjuk; a csuk régi kük [kuk], kók kiejtése ma is él: Küküllő neve is hajladozót jelent, te-kervényes medre révén, de a kókad, káka szó is hajlót jelent; csuklikás latinosan ejtve: ciklikus

kükloforikósz [κυκλοφορικος]	„ csuklóforikás ” = körbeforgós, körben mozgó; 1) kük magyarázatát lásd fenn, 2) for: mint forog, forgolódik
müthikósz [μυθικος]	„ motyikás ”, latinosan ejtve: <i>mítikus</i> (moty = müth: mesét beszédet jelent, ugyanis müthe [muJe] th > sz: mesze > mese, m > b: besze, ebből a beszéd (míthosz tehát motyosz, bármilyen viccesnek is hangzik ez első hallásra, mithológia pedig motyológia), s innen a mise szó is
oürétikósz [ουρητικος]	ürítékes , <i>sokat vizelő, vizeletre emlékeztető</i>
paidikósz [παιδικος]	pajtikás : <i>gyermeki, gyermeteg</i> (paj = baj, innen a pajkos: bajcsináló, pajtás, bajtárs szó is)
penthikósz [πενθικος]	bánatikás (pent > bánat, közbeékelt a-val): <i>gyászos, gyászteli</i>
poétikósz [ποιητικος]	poétikás : <i>költői</i> (po a fi szót rejti, itt filás értelemben, tehát poétikás mai kiejtéssel „ fiatikás ”, poéta pedig „fiató” lenne; ez a gondolat ma is áll: költő = keltő, akár a kotlós)
sz^oradikósz [σποραδικος]	szóradékos : <i>szétszórt, egymástól távoli</i> (a p csak vendéghang; szpor = szór, például szporosz [σπορος]= szórás, vetés)
taktikósz [τακτικος]	taktikás : <i>jól kigondolt</i> (e szó gyöke: ták, tak, tehát taktikás = jól tákolt, jól összetákolt)
tarikósz [ταρικος]	„ tárikás ”: <i>tárolt, tartósított, az ógörögben: bebalzsamozott holttest, tartósított hús</i>

C) Máig hajlik a nyelvünk a dz (ζ) hangra: fiadz, leledz, csókolódz, máladz (ógörög ue.: [μαλαζ] = máladz) stb., csak manapság, ha folyamatosságot akarunk kifejezni, olykor már illik utána tennünk az -ik-et, pl. sarjadzik, tekerődz-ik, avagy -és véggel: leveledzés, ágadzás. Az ógörögben az -ol (folyamatosan tesz valamit, pl. tag-ol, szám-ol) gyakran következett az -edz, -odz után. E két végződés együtt: -edzel, -odzol, -idzel, -ödöl. E szóvég áll ma pl. dz > sz, z váltással a gyöm-öszöl, neh-ezel szóban is. S példa az összevonódásra: bont-odzol > boncol, vonodzol > vonszol. Ez az összetett szóvég az ógörögben: -idzol [-ιζω], -adzol [-αζω]. E szóképző elem lassú háttérbe szorulása, összevonódása, de a dz változékonysága miatt is már több figyelem kell az alábbi szavak megértéséhez, de ez nem jelenti azt, hogy „idegen” szavak lennének:

biadzo(1) [βιαζω]	„ bujádzol ”, <i>bujáldzik: erőszakoskodik, erősködik</i>
gemidzo(1) [γεμιζω]	gyömidzöl dz > sz: gyömöszöl: <i>megtölt vmit vmivel, töm</i>
kheiridzo(1) [χειριζω]	„ karodzol ”, ugyanis kheir = kar s az ógörögök ez alatt a kezet is értették, így a szó összetevői: kar, kar-oz, karoz-ol: <i>kezel, ellát;</i> karoz ma z > l váltással is él: karol, felkarol
melidzo(1) [μελιζω]	„ máldzol ”, azaz málaszt: <i>szétdarabol</i>
óthidzo(1) [ωθιζω]	„ odádzol ” (odázol): <i>odább lök, nyom, taszít</i> (lásd a 2) rész elején lévő szómagyarázatot is)
orgidzo(1) [οργιζω]	„ hergidzol ” > hergel, <i>megharagít, fölízgat;</i> ugyanis org = (h)erg, miből: hergel, haragol (mást)
orthiádzo(1) [ορθιαζω]	„ ordiádzol ”, ma: ordít, <i>felemeli a hangját, kiált</i>
paidzo(1) [παιζω]	„ pajdzol ” > pajkoskodik, <i>játszadzik, szórakozik, szerelmi játékot folytat;</i> s a paidz még ott áll a pajz-án szóban
riptádzo(1) [ριπταζω]	röptédzel: <i>ide-oda dob,</i> pl. ripto(1) [riptw] = röptél, ma: röpít
szkeüadzo(1) [σκευαζω]	eszködöl > eszközöl (szketiosz = eszköz, az e csak előhang), azaz eszközzel tesz vmit: <i>készít, felszerel</i>

III. EGY SZÓGYÖK RÉSZLETESEBB BEMUTATÁSA: TÁK

Eddig az egyezésekre mutattam példákat. Most pedig irányítsuk figyelmünket az eltérésekre. Mivel teljes képet itt nem rajzolhatunk fel, ezért egy már eléggé háttérbe szorult szógyököt választottam „állatorvosi lónak”, a ták-ot, hogy legalább az eltérések jellegéről kapjunk megbízható képet.

Megjegyzés: A szógyökökre épülő nyelv sajátossága, hogy ha egy népesség két ágra szakad, a szókincs számottevően megváltozhat anélkül, hogy maga a nyelv változna - amennyiben mindkét ágbán ép marad a gyökrendszer. Ugyanis a képzett szavak születnek, elhullnak, ám a gyökrendszer lényege éppen az, hogy mindig ugyanazokból a gyökökből építetnek fel a szavak itt is, ott is (lásd az előző részt). Ugyanakkor a szóalkotó elemek, a ragok is gyökök, legfeljebb a jelentésük elhomályosul, főképpen a szavakba „fagyva” torzulnak el az idő múltával. De aztán e szavak is elhullnak, ám a szóköltés töretlenül folytatódik, mégpedig a továbbra is közös szógyök készletből és szóképző elemekből. Így mindkét ág egy kis figyelemmel kölcsönösen megértheti egymás szavait s erősebb szókincs eltérés esetén is csak azt mondhatja egyik a másikának, hogy mi nem úgy nevezzük meg ezt vagy azt, mint ti. Például „mi nem azt mondjuk, hogy lepke (lepke), hanem azt, hogy pillongó (pillangó)”. (Ezért nincs és nem is lehet olyan magyar nyelvjárás, amelyet ne értenénk meg mindannyian.) A gyökrendszerű ősnyelvnek e szükségszerű sajátosságára is jó példát az alábbi bemutató.

Mivel a ták gyök egykori nagy virágzása leáldozóban, ezért szükség-szerű, hogy a régen rá épített szavak némelyike már teljesen kikopott, egy részének jelentése pedig beszűkült. Ám a pontosan értett szógyököknek és a mindmáig meglévő szóképző elemeknek köszönhetően egy kis figyelemmel mégiscsak hiánytalanul megértjük őket. Mert mindvégig „házon belül” maradunk: egyetlen, magyar nyelven kívüli, idegen elemet sem kell segítségül hívni a már teljesen szokatlan szavak megértéséhez sem. Sőt, ennél nagyobb eredményt kapunk: kiviláglik az akkori szóalkotói szándék, szóalkotói gondolkodásmód, s az egykoriak világlátása, sőt humora is.

Ták, tak, tek egymáshoz illesztést, illeszkedést, fedést, toldást, összeillesztést jelent, régen áttételesen kiszabott rend jelentése is volt. E gyökből a takar, takaró, takács, tákol, de a takony szó is (mert illeszkedik az orr belsejébe). A régi tákos szó jelentése: tákka ellátott, tehát valamiféle hozzáillesztett résszel

rendelkezik. Aki tákol: valamit összeillesztget, egymáshoz illesztget, végeredményben létrehoz valamit, s ez a tákolmány. A tervet is tákolják. A régiek szerint az ügyes mester jó tákoló, a mestermű jól tákolt vmi. Tak t > sz módosulattal: szak, innen pl. az szakma, szakmány (tehát eredetileg tákma, tákmány) szó. A tekenyő, teknyő, tekno = táknya is tákolt alkalmatosság, deszkából. A tákolt valami általában: teknye, tekne, tekne (-ne, -na: -nye, -nya, mint ami a pernye, koponya szó végén is áll, s példa az n-ny váltásra: dékán-dékány, kalán-kalány). S innen már egyenes út vezet pl. a technikás (táknnyikás) szóhoz, jelentéséhez, továbbá a taktikás szóhoz is: jó elképzelt a tákolás módja. Az ógörögök a gyereket is tákolták, így a gyerek is tákolmány, tákosz, tákony, zártabban ejtve: takony. Pl. ógörög taknyozás (lásd alább) = szülés. Bizonyára mindig is szójátékra adott alkalmat, hogy e tákony szóra „hajaz” a takony szó. Pl. „kis taknyok” (tákonyok) csak annyit jelent, hogy kis tákolmányok. A tákolás régen nem jelentett ügyetlenséget. S épp ezért vigyázat: ha egy mester valamit összetaknyolt, az annyit jelentett, hogy jó tákolást végzett.

Az ógörögök a ták szót hét féle képpen írták és bizonyára ejtették is (ami jelzi, hogy több tájszólás érvényesült): tak [τακ], ték [τεκ], tekh [τεχ], teikh [τευχ], tík [τικ], tok [τοκ], tük [τυκ]. Itt a mai ták kiejtést veszem alapul.

taktósz [τακτος]	latinosan: taktus*, valódi értelménye: egymás mellé illesztett, azaz tákolt, áttételesen: <i>elrendezett, elrendelt, meghatározott</i>
tékosz [τεκος]	ták (osz), tákos: <i>gyerek, ivadék</i> , talán e tékosz szóból származik a hékás szó
teknóó(l) [τεκνοω]	„ taknyóól ”, taknyol , tákonyol : <i>gyereket nemz, szül</i> , vagyis a közöszülés: gyerektákolás
teknon [τεκνον]	„ taknyon ”, „táknyány”, lásd: taknyos: <i>gyerek, fióka, kölyök</i>
teknogonéo(l) [τεκνογονεω]	„ taknyagányol ”, gyereket gányol: <i>gyerekeket nemz, szül, létrehoz</i> (gányol = készít)
teknogónosz [τεκνογονος]	„ taknyagányos ”, gyerekgányoló: <i>gyerekeket nemző / szülő</i> (gányol = készít)
teknopoiéo(l) [τεκνοποιεω]	„ taknyabajol ” (értsd: táknyot bajol): <i>gyereket szül</i> , ahol poiéol = bajol; e baj (mint bajmólódás) áll b>v hangváltással a vajúdik szóban, mely tehát: bajódik

teknósziész [TEKNOΣIΣZ]	taknyozás, „odataknyol” : <i>szülés, világra hozás, nemzés</i>
teknouész [TEKNOYIΣZ]	taknyos, taknyos : <i>gyerekes, akinek gyereke van</i>
tektón [TEKTON]	„táktány”* : <i>tákolás a mestersége: asztalos, ács, kézműves, művész, általában mesterember; mestere vminek</i>
tektionikosz [TEKTONIKOΣZ]	„táktonyikás” : <i>építésben, ácsolásban jártas; úgy jön ide a tektonika, hogy a földfelszín lemezei is illeszkednek, s épp az illeszkedés a tak, ták alapjelentése</i>
tekhné [TEXYNI]	táknya : <i>ügyesség, valamely mesterség módszere</i>
tekhnádzó(l) [TEXYNAZIO]	táknýádzol : <i>kigondol, kieszel</i>
tekhnikósz [TEXYNIKOΣZ]	teknikás : <i>jól tákoló, azaz ügyes vmiben, szellemes, elmés, áttételesen: mesterséges, ravasz, fortélyos</i>
teükho(l) [TEYXYO]	tákol : <i>készít, csinál, épít</i>
tikto(l) [TIKTO]	„táktol” : <i>szül, kölykezik, nemz; valószínűleg innen a tik – tyúk szó: nem mondható, hogy ne tiktolna = ógörögösen s magyar népiesen: tiktóna, táktóna rendszeresen</i>
tokász [TOKAZI]	tákosz : <i>vemhes, ellő, kotló (költő = keltő), termékeny, megfiadzott</i>
toketüsz [TOKETYIΣZ]	tákódás : <i>szülés</i>
tokeüsz [TOKEUYIΣZ]	tákász : <i>atya, nemző (alighanem ősi humorforrás a tákász és a tökös szavak egymásra „hajazása” is)</i>
tókosz [TOKOΣZ]	„tákás” , tákos : <i>szülés, vajúdás, sarj, le származott</i>
tüktósz [TYKTOΣZ]	„táktos”* : <i>jól kidolgozott, teljes, ember készítette vmi, értsd: tákolt, tehát nem természetes</i>

*A tákt, takt végén lévő -t ugyanaz, mint ami a hant, pánt, csont, fiat(al) stb. szavak végén is áll.

V. NÉHÁNY ÖSSZETETT ÓGÖRÖG KORI SZÓ

A lehető legfürgébben a szóösszetételek változnak, esnek ki, születnek újak. Így igen nagy a jelentősége annak, hogy az ógörög összetett szavak számot tevő része jól megérthető még ma is a mai magyar szókincsből.

- düszaulosz** [δυσσαυλος] 1) düsz = **gyász**, eredeti jelentése: *rossz, nehéz*, 2) aul = **ól**, δυσ-αυλος = **gyászolás**: *rossz szállást adó*
- elatto-neó(l)** [ελαττονεω] 1) elatto = **alatta**, 2) néol = l > z: **néz**; ελαττο-νεω = **alattanéz** (lát): *hiányt lát valamiben*
- thüráthen** [θυραθεν] 1) tür = **tár**(uló): ajtó; 2) áten (átan) az át (~ túl) szóból, θυρ-αθεν = **tür-áten** = *ajtón kívül*
- thürórosz** [θυρωρος] 1) tür = **tár**(uló): *ajtó*, pl. kitür = *kitár*, 2) órosz = **ör**(ösz), θυρ-ωρος = **türőr**: *ajtóőr*
- kakóboulosz** [κακοβουλος] 1) kako = **kaka**, szar, boulosz = **bölcs**, κακο-βουλος = **kakabölcs**: *szar bölcs: akinek értelmetlen gondolatai vannak, rossz tanácsot adó*
- kakothroosz** [κακοθροος] 1) kako = **kaka**, szar, 2) throosz = **duruzs**: *zsívaj, kósza hír*, κακο-θροος = **kakaduruzs**: *szarduruzs: becsmérlő, gyalázó (ma is mondjuk a kósza hírre, hogy „azt duruzsolják”)*
- kakopinész** [κακοπινης] 1) kako = **kaka**, szar, 2) pinész = *penész*, κακο-πινης = **kakapenész**, mai szokás szerint megfordítva: *penészes szar: aljas, nagyon piszkos*
- kakophónosz** [κακοφωνος] 1) kako = **kaka**, szar, 2) fon = *hang*, de valóban a fon szóval azonos, mint fonadék, amit a csicsergő madár népművészeti ábrázolásain jól láthatunk: a madár csőréből növényi fonadék jön elő; így κακο-φωνος = *kaka fonás = szar (rossz) hang(zás)*

kallipeposz [καλλιπεπλος]	1) kalli = kellő , tetszetős, 2) peplosz = papl(an) , takaró, καλλι-πεπλος = kellő paplos : tetszetős paplanos, azaz <i>tetszetős takarójú, ruhájú</i>
kallitekhnész [καλλιτεχνης]	1) kalli = kellő , 2) tekhnész = táknysz: tákoló ; καλλι-τεχνης = kellő-táknysz: szépen tákoló (dolgozó)
meliédész [μελιηδης]	1) méli (máló, lágy) = l>z: méz , 2) édész = édes , μελι-ηδης = mézédes
melódia [μελωδια]	1) mel = máló , lágy, 2) dia = tia, csia, té, tesz ; μελω-δια = málócsia: málasztó, lágy(ság)csináló, ellágyító, <i>melódia</i>
nügtibromosz [νυγτιβρομος]	1) nügt = nyugt (éjszaka), 2) brom = brumm , νυγτι-βρομος = nyugti-brummos: éjszakában brummogó
nügtoürosz [νυγτουρος]	1) nügt = nyugt (éjszaka), oür(osz) = őr , νυγτ-ουρος = nyugt-őr: éjszakai őr
oligopisztosz [ολιγοπιστος]	1) olig = alig , 2) pisztosz = biztos , ολιγο-πιστος = aligbiztos: bizonytalan, kishitű
omotímosz [ομοτιμος]	1) omo = ama , tímosz = címes , ομο-τιμος = amacímes: hasonló című, rangú
omophülosz [ομοφυλος]	1) omo = ama , phülosz = félés , ομο-φυλος = amafélés: ugyanahhoz a fajtához tartozó
püriékész [πυριηκης]	1) pür = pír , tűz, 2) ék = ék , hegy, πυρι-ηκης = tüzes ékű, tüzes hegyű
üpoteszisz [υποτεσις]	1) üpo = hupi , ami alul lévőt jelent, pl. hupikék: alig kék, a kéksége alsó fokú, ógörgöbgen üporürosz [υπο-πυρρος] = pirosas, világos piros , 2) teszisz = teszés , ma tevés; υπο-τεσις = hupiteszés , alátevés, innen a hipotézis szó, mely mai kiejtéssel: „hupitevés” lenne; ezen üp(o) szóból az ap(ad) = lefele tart szó is

VI. ÖSSZEGZÉS

E tanulmány elején a csángó szelyp beszédből, mint különös örökségből indultunk ki, majd bemutattuk, hogy a magyar ugyancsak erőteljesen szelypesz beszéd, csak e téren nincs „összehangolódva” a csángó kiejtés-sel. E nyomon tovább haladva rövidesen belefutottunk az ógörög nyelvbe. Természetesen itt nem nyilatkozhatunk a teljes ógörög nyelvről, hiszen csak egy kisebb szeletét tekintettük át, ám azt bizvást kimondhatjuk az előzőek olvastán, hogy az ógörög nyelvnek az a része, amelyet áttekintettünk, egyértelműen a magyar törzsnyelv egyik régi tájnyelvének tekintélyes méretű, összefüggő részlete. (Természetesen sokkal többről van szó, mint részletről, hiszen mindaz, amit bemutattunk, döntő mértékben behalózza a teljes ógörög nyelvet.)

Nem véletlenül írtam, hogy „tájnyelv”. Ugyanis nem beszélhetünk itt „leány-nyelvről”, mert a leány-nyelv valamely tájnyelvnek már nagyon nagy mértékű módosulata. Ám itt nem találtunk súlyosan értelemzavaró torzulást, a mai magyar nyelvhez viszonyított minden eltérés csak a szavak frissességét-régiségét jelenti, s ez egyértelműen és kizárólag az eltelt sok ezer év számlájára írható. Hiszen láttuk: sok-sok ógörög szó ma is létezik a magyarban, s a ma már nem használt szavak gyökei és szóképző elemei pedig hiánytalanul a mai magyar nyelv tartozékai. Hogy a tájnyelv és a „leány-nyelv” fogalmakat pontosabban megértsük, s azt is, hogy mi közöttük a lényegi különbség, olvassuk el figyelmesen, amit erről Czuczor Gergely ír (*A magyar nyelv szótára*, Magyar Tudományos Akadémia, 1862.):

!.../ „(a) leánynyelveken azt tapasztaljuk, hogy az anyanyelv szavaival jobbra úgy bánnak, mint merő lelketlen anyaggal, melyet majd megcsonkítva, majd megtoldva, néha kisimitva, majd öszvevisszahánva saját szerveikhez és izlésökhöz idomítanak a nélkül, hogy gyökeiket és képzőiket épségben hagynák, s alapérteményökről öntudatok volna. Ezekben a szoros ért. vett nyelvalkotó érzék és szellem kihalt, s helyette csupán az idomítási hajlam és ügyesség működik. (Az én kiemelésem.)

Márpedig egyértelműen nem ezt tapasztaltuk. A vizsgált mintában a gyökök és képzők épek, s az ógörögöknek hibátlanul megvolt róluk az öntudatuk is. (Ám éppen a fenti jellemzés illik oly sok mellett pl. a szlovák, vagy az angol nyelvre, lásd: Az angol szókincs magyar szemmel, Frig Kiadó, 2007.) Az ógörögből vett mintában talált hibák is csak jellegzetes, egyszerű tájnyelvi hibák. Ráadásul főképpen olyan kiejtési hibákat találtunk, amelyenket 140 évvel ezelőtt a tájnyelv jellemzésére hozott példának Czuczor Gergely (i. m.):

„ /.../ a tájéjtés a szokat gyakran kivetkőzteti eredeti alakjaikból, s valóban elrontja, illetőleg elkoptatja, /.../ pl. magávó, hatómás = magával, hatalmas. Ily tájészók korcs volta abból látszik ki, hogy magukkal nem következetesek, mert aki így beszél: magávó, hatómás, nem mondja: vóm, v. vémm, hanem velem, nem mondja: hatóm, hanem hatalom. Ezen tájbéli szórontást azért is szemmel kell tartania az értelmezőnek, mert helylyelközzel a deréknyelvben is előfordul pl. gyüszű = tüszű, tűző; bódúl, bódi = boldul, boldi. ”

S épp az efféle ógörög hibák jelzik legtisztábban, hogy nem az ógörögből lett a magyar, hanem a ma magyarnak nevezett nyelv (Kárpát-medencei) törzsnyelvének egyik tájnyelvéből lett az ógörög. Semmiképp sem lehetett fordítva: a korcsosulásból nincs visszaút.

A történelmi háttér feltárása a jövőendő történészeire vár.

E tanulmány végén pedig tegyünk fel két kérdést és válaszoljunk rá, megértvén mindent, ami az olvasottakból következik:

Kérdés:

– Van-e indoeurópai nyelvcsalád?

Válasz:

– Nincsen!

Kérdés:

– Van-e finn-ugor nyelvcsalád?

Válasz:

– Nincsen!

Magyar nyelv viszont volt és van, az emberi szellem hajnala óta.

S végül pedig ajánlom az olvasóknak *Az angol szókincs magyar szemmel* című könyvemem, mely végképp megerősíti a fenti válaszokat.

Irodalom:

Cser Ferenc: *Gyökerek*, Anders Kft, Miskolc, 2000.

Cser Ferenc-Darai Lajos: *Magyar folytonosság a Kárpát-medencében*, Frig Kiadó, Budapest, 2005.

Cser Ferenc-Darai Lajos: *Európa mi vagyunk I-II.*, Frig Kiadó, Budapest, 2007.

- Czuczor Gergely: *A magyar nyelv szótára*, Magyar Tudományos Akadémia, 1862. CD-n kiadta: Arcanum Adatbázis, www.arcanum.hu, arcadat@axelero.hu
- Dr. Aczél József: *Ősgörög eredetünk és a kun-szókita nyelv*, Veszprém, Egyhármegyei Könyvnyomda, 1924, új kiadás: Frig Kiadó, Bp. 2004.
- Grover S. Krantz: *Az európai nyelvek földrajzi kialakulása*, Imre István magánkiadása, Budapest, 2000.
- Györkősy Alajos-Kapitánffy István-Tegyei Imre: *Őgörög-magyar nagyszótár* (Akadémia Kiadó, Bp. 1993.).
- Juhász Zoltán: *A zene ősnyelve*, Frig Kiadó, Budapest, 2006.
- László Géza: *A magyar nyelv, mint a nyelvek egységes eredetének bizonyítéka*, Kaszás Sándor nyomdája, Szekszárd, 1931.
- Mario Alinei: *Ősi kapocs*, Allprint Kiadó, Budapest, 2005.
- Szabó István Mihály: *A magyar nép eredete*, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2004.
- Szentkatolnai Bálint Gábor: *A tanul nyelv, avagy van-e magyarnak testvére?*, Erdélyi Múzeum Egylet, 1888. (*A magyar nyelv Dél-Indiában* címmel: Frig Kiadó, 2007.)
- Varga Csaba: *A kőkor élő nyelve*, Frig Kiadó, Budapest, 2003.
- Varga Csaba: *Az angol szókincs magyar szemmel*, Frig Kiadó, Budapest, 2007.
- Varga Csaba: *Őgörög: régies csángó nyelv*, Frig Kiadó, Budapest, 2005.